

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

1. สรุปผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ได้ศึกษาข้อมูลการดำเนินการเสียงตามสายของคณะผู้ดำเนินการเสียงตามสาย และพฤติกรรมการรับฟังเสียงตามสายของเกษตรกร จำนวน 12 หมู่บ้าน โดยศึกษาจากอำเภอที่มีกิจกรรมการเกษตรหนาแน่น (เขตเกษตรหนาแน่น) 6 หมู่บ้าน และจากอำเภอที่มีกิจกรรมการเกษตรไม่หนาแน่น (เขตเกษตรไม่หนาแน่น) 6 หมู่บ้าน ในจังหวัดลำพูน รวมมีผู้ดำเนินการที่ศึกษา 14 คน และเกษตรกรผู้รับฟัง 180 คน การสรุปผลการวิจัยครั้งนี้ได้แบ่งออกเป็น 4 ส่วน ดังต่อไปนี้

1.1 ผู้ดำเนินการเสียงตามสายและการดำเนินการเสียงตามสาย

ผู้ดำเนินการฯ ที่ศึกษาทุกคนเป็นผู้ชาย มีอายุเฉลี่ย 47 ปี ส่วนใหญ่จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 และมีอาชีพเกษตรกรรวม สภาพตำแหน่งทางสังคมของผู้ดำเนินการฯ ส่วนใหญ่ คือ ผู้ใหญ่บ้าน จำนวนครึ่งหนึ่งของผู้ดำเนินการฯ เคยผ่านการฝึกอบรมเกี่ยวกับการกระจายเสียงตามสาย สำหรับการเปิดรับสื่อมวลชนของผู้ดำเนินการฯ พบว่า กลุ่มบุคคลดังกล่าวนิยมเปิดรับสื่อวิทยุโทรทัศน์ที่สูงที่สุด รองลงมาได้แก่ สื่อวิทยุกระจายเสียง สื่อหนังสือพิมพ์ โดยนิยมเนื้อหาประเภทข่าวสูงสุด

การดำเนินการเสียงตามสายของทั้ง 12 หมู่บ้าน พบว่า 2 ใน 3 จัดตั้งเสียงตามสายตั้งแต่ปี พ.ศ. 2528 เป็นต้นมา และผู้ที่มิบทบาทในการริเริ่มจัดตั้งเสียงตามสาย คือ ผู้ใหญ่บ้าน และคณะกรรมการหมู่บ้าน โดยมีค่าใช้จ่ายเพื่อการจัดตั้งในครั้งแรกเฉลี่ย 15,000 บาท ซึ่งมักใช้เงินจากส่วนกลางของหมู่บ้านเป็นส่วนใหญ่ หรือไม่ก็ได้รับงบประมาณจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสถานที่จัดตั้งเสียงตามสายส่วนใหญ่จะเป็นบ้านของผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งเป็นผู้ดำเนินการฯ ด้วย และผู้ที่

จ่ายค่าไฟฟ้าก็คือบุคคลที่เป็นเจ้าของสถานที่ที่ติดตั้งเสียงตามสาย ส่วนค่าซ่อมแซมเครื่องมือและอุปกรณ์เกือบทั้งหมดจะใช้เงินส่วนกลางของหมู่บ้าน ทุกหมู่บ้านที่ศึกษาจะมีเครื่องมือและอุปกรณ์เพื่อการกระจายเสียงเกือบครบทุกอย่าง คือ มีเครื่องขยายเสียง 1 เครื่อง ไมโครโฟนเคลื่อนหมู่บ้านละ 1 ตัว ลำโพงเคลื่อนหมู่บ้านละ 6 ลำโพง (จำนวนลำโพงมาก-น้อยจะขึ้นกับขนาดพื้นที่ของหมู่บ้าน) ส่วนใหญ่ระบุว่าขาดแคลนวิทยุ-เทป โดยผู้ดำเนินการฯบางคนได้แก้ไขอุปสรรคนี้ด้วยการนำวิทยุของตนที่เป็นส่วนตัวมาใช้แทน

การทำงานของผู้ดำเนินการฯไม่ได้ทำงานเป็นทีมหรือกลุ่ม แต่ทำงานเพียงบุคคลใดบุคคลหนึ่ง หรือ 2 คน เท่านั้น และในเดือนหนึ่ง ๆ จะกระจายเสียงเฉลี่ยประมาณ 10 วัน โดยเริ่มกระจายเสียงในช่วงเช้า เวลาประมาณ 6.00 น. ถึง 7.00 น. ส่วนในช่วงเย็นถึงหัวค่ำ เวลาที่เริ่มกระจายเสียงไม่มีความแน่นอน แต่ไม่ว่าจะเป็นช่วงเวลาไหนจะกระจายเสียงนานประมาณ 5 - 15 นาที และทุกหมู่บ้านไม่นิยมกระจายเสียงในช่วงเวลากลางวัน

ทุกหมู่บ้านที่ศึกษาจะใช้วิธีการพูดสดเป็นรูปแบบรายการที่กระจายเสียงมากที่สุด มีบางครั้งจึงจะเปิดตลับเทปความรู้ที่ได้มาจากบางหน่วยงานของรัฐบาล นอกจากนี้จำนวนครั้งหนึ่งของหมู่บ้านทั้งหมด เคยใช้วิธีการถ่ายทอดรายการข่าวจากสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยผ่านเสียงตามสาย หรือมีการเปิดเพลงสลับการพูดสด สำหรับเนื้อหาสาระที่ออกกระจายเสียงตามสาย พบว่า ส่วนใหญ่เป็นเนื้อหาเกี่ยวกับข่าวทั่วไปในหมู่บ้าน รองลงมาคือ สาระความรู้ โดยสาระความรู้นี้ เนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องการปกครองมีการออกกระจายเสียงมากที่สุด รองลงมาได้แก่เรื่องเกี่ยวกับการอนามัย เรื่องการเกษตร เรื่องการศึกษา ตามลำดับ เมื่อจำแนกตามเขตการเกษตร เขตเกษตรหนาแน่นมีการเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับข่าวทั่วไปในหมู่บ้านมากกว่าเขตเกษตรไม่หนาแน่น แต่เนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องการปกครอง เรื่องการเกษตร เรื่องการศึกษา เขตเกษตรหนาแน่นกลับมีการเสนอในปริมาณที่น้อยกว่าเขตเกษตรไม่หนาแน่น

การสนับสนุนข่าวสาร-ข้อมูลจากองค์กรภายนอก พบว่า ฝ่ายสาธารณสุขให้การสนับสนุนข่าวสาร-ข้อมูลสูงสุด รองลงมาได้แก่ ฝ่ายการปกครอง ฝ่ายเกษตร และฝ่ายการศึกษา ตามลำดับ โดยฝ่ายสาธารณสุขและฝ่ายการปกครองให้การสนับสนุนเอกสารประเภทข่าวและเอกสารประเภทความรู้มากกว่าหน่วยงานอื่น แต่การสนับสนุนตลับเทปความรู้ ฝ่ายสาธารณสุขสนับสนุนมากกว่าหน่วยงานอื่น สำหรับการนำข่าวสาร-ข้อมูลที่ได้รับจากองค์กรภายนอกมาใช้ในการกระจายเสียง พบว่า ผู้ดำเนินการมีการนำเอาเอกสารประเภทข่าวมาใช้มากที่สุด และนำเอาเอกสารประเภทความรู้มาใช้มาก ส่วนการนำตลับเทปมาใช้อยู่ในระดับปานกลาง นอกจากนี้ยังพบว่า หมู่

บ้านที่ได้รับการสนับสนุนข่าวสาร-ข้อมูลสูง จะเป็นหมู่บ้านที่ได้ถูกประเมินว่ามีประสิทธิภาพสูงด้วย ซึ่งมีความสัมพันธ์ทางบวกในระดับสูงพอสมควร

ปริมาณการแนะนำช่วยเหลือของเจ้าหน้าที่รัฐบาล พบว่า ผู้ดำเนินการฯได้รับการแนะนำช่วยเหลือในระดับสูงจากเจ้าหน้าที่ฝ่ายสาธารณสุขคืออนามัยตำบล รองลงมาได้แก่ปลัดอำเภอ เกษตรกรตำบล นายอำเภอ ครูในหมู่บ้าน และพัฒนากร ตามลำดับ

ปัญหาของผู้ดำเนินการฯที่ประสบมากคือ ปัญหาเกี่ยวกับเครื่องมืออุปกรณ์ที่ใช้กระจายเสียง และระบบเสียงที่กระจายออกไปไม่ค่อยมีคุณภาพ เนื่องจากขาดลำโพง เครื่องขยายเสียงมีกำลังส่งไม่เพียงพอ และการจัดวางลำโพงอันมีผลทำให้เกิดเสียงสะท้อนไปมา ส่วนปัญหาอื่น ๆ ได้แก่ ไม่มีเงินเพื่อจ่ายค่าซ่อมแซมเครื่องมือและค่ากระแสไฟฟ้า

สำหรับความคิดเห็นของผู้ดำเนินการฯต่อความต้องการในด้านต่าง ๆ นั้น พบว่า ผู้ดำเนินการฯต้องการเงินทุน เครื่องมืออุปกรณ์ และความรู้เพื่อการกระจายเสียงที่มีคุณภาพ มากกว่าความต้องการในด้านอื่น ๆ

1.2 ข้อมูลทั่วไปและพฤติกรรมกรการรับฟังเสียงตามสายของเกษตรกร

เกษตรกรที่ศึกษามีจำนวน 180 คน ได้จำแนกตามฐานะเศรษฐกิจ คือ กลุ่มฐานะดี กลุ่มฐานะปานกลาง กลุ่มฐานะไม่ดี กลุ่มละ 60คน ทั้งจำแนกตามเพศก็พบว่า สองในสามเป็นเพศชาย และหนึ่งในสามเป็นเพศหญิง มีอายุเฉลี่ยประมาณ 40ปี ส่วนใหญ่(เกินร้อยละ 70)จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 อีกเพียงกว่าร้อยละ 20 เท่านั้น ที่จบสูงกว่าชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จากเกษตรกรที่ศึกษาทั้งหมดนี้มีเพียงร้อยละ 13 ที่เป็นเกษตรกรผู้นำหรือมีสภาพเป็นผู้นำทางสังคม

การเปิดรับสื่อมวลชนของเกษตรกร พบว่า เกือบทุกคนนิยมเปิดรับสื่อวิทยุโทรทัศน์มากที่สุด ซึ่งเฉลี่ยรวมทั้งหมดแล้วเปิดรับ 9.27 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ ส่วนสื่อวิทยุกระจายเสียงมีจำนวนสองในสามที่เปิดรับ และเปิดรับรวมเฉลี่ย 6.25 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ สำหรับสื่อหนังสือพิมพ์นั้น มีจำนวนเกษตรกรเพียงหนึ่งในสามที่เปิดรับหรืออ่าน และมีการอ่านเฉลี่ย 1.47 ชั่วโมงต่อสัปดาห์

พฤติกรรมกรการรับฟังเสียงตามสายของเกษตรกร ได้แบ่งออกเป็นหลายเรื่อง ได้แก่ ความชัดเจนและปริมาณการรับฟังเสียงตามสาย ช่วงเวลาที่รับฟังเสียงตามสาย สภาพการทำงาน ความตั้งใจ ความเข้าใจขณะรับฟังเสียงตามสาย การตอบสนองต่อการรับฟังเสียงตามสาย และทัศนคติต่อการกระจายเสียงตามสายในหมู่บ้าน นอกจากนี้ยังรวมไปถึงเรื่องความรู้ที่ได้จาก

การฟังเสียงตามสายและการนำเอาความรู้นั้นไปใช้ประโยชน์

เกษตรกรจำนวนสองในสามรับฟังเสียงตามสายชัดเจนดี และรับฟังเสียงตามสายทุกครั้งที่มีการเปิดกระจายเสียง ซึ่งพฤติกรรมดังกล่าวมีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ หมายความว่าเกษตรกรที่รับฟังเสียงตามสายชัดเจนดีจะมีปริมาณการรับฟังที่สูงด้วย ส่วนช่วงเวลา que เกษตรกรรับฟังเสียงตามสาย พบว่าช่วงเช้ารับฟังสูงที่สุด รองลงมา เป็นช่วงหัวค่ำ และช่วงเย็น ตามลำดับ แต่ช่วงกลางวันรับฟังน้อยมาก

เกษตรกรกว่าร้อยละ 80 รับฟังเสียงตามสายขณะที่ทำงานอื่นไปด้วย แต่เกษตรกรเกือบร้อยละ 70 ก็ตั้งใจฟังเสียงตามสายเสมอและร้อยละ 77 เข้าใจเรื่องที่ฟังจากเสียงตามสายอย่างดี แม้ว่าจะมีเกษตรกรร้อยละ 54 ระบุว่าขณะรับฟังเสียงตามสายมีเสียงรบกวนอยู่บ้าง การตอบสนองต่อการรับฟังเสียงตามสายของเกษตรกรโดยการร่วมติ-ชมการกระจายเสียง พบว่าเกษตรกรจำนวนครึ่งหนึ่งไม่แน่ใจที่จะเข้าร่วมติ-ชมการกระจายเสียงตามสาย แต่มีอยู่ร้อยละ 24 เท่านั้นที่ระบุว่ากล้าติ-ชมฯ ส่วนการนำเรื่องที่ฟังจากเสียงตามสายไปพูดคุยหรือแนะนำกับผู้อื่น พบว่าเกษตรกรจำนวนครึ่งหนึ่งระบุว่ามีการนำเรื่องที่ฟังไปพูดคุยหรือแนะนำกับผู้อื่นบางครั้ง มีเพียงร้อยละ 9 เท่านั้นที่ปฏิบัติบ่อยครั้ง

ทัศนคติของเกษตรกรต่อการกระจายเสียงตามสาย พบว่า เกษตรกรร้อยละ 81 ไม่รู้สึกรำคาญเสียงที่กระจายตามสายออกมา และเกษตรกรร้อยละ 78 มีทัศนคติที่ชอบการกระจายเสียงตามสายในหมู่บ้านของตน

เกษตรกรส่วนใหญ่ (ร้อยละ 82) ได้รับความรู้ทั้งในเรื่องทั่วไปและเรื่องเกี่ยวกับการเกษตรจากการรับฟังเสียงตามสายในระดับน้อยถึงปานกลาง นอกจากนี้มีเกษตรกรร้อยละ 83 ที่นำความรู้ในเรื่องทั่วไปจากการรับฟังเสียงตามสายไปใช้ประโยชน์ และมีเกษตรกรร้อยละ 81 ที่นำความรู้ในเรื่องเกี่ยวกับการเกษตรจากการรับฟังเสียงตามสายไปใช้ประโยชน์

ความคิดเห็นเกี่ยวกับการใช้เสียงตามสายเพื่อปรับปรุงอาชีพเกษตรกร พบว่ามีเกษตรกรจำนวนร้อยละ 41 ที่เสนอว่าควรให้ความรู้การเกษตรที่เหมาะสม ส่วนข้อเสนออื่น ๆ ได้แก่ ควรให้ความรู้การเกษตรมาก ๆ เป็นต้น และความคิดเห็นเกี่ยวกับการใช้เสียงตามสายเพื่อปรับปรุงอาชีพอื่น พบว่าเกษตรกรกว่าครึ่งหนึ่งไม่ออกความคิดเห็น กลุ่มที่ออกความคิดเห็นส่วนใหญ่เสนอว่า แนะนำอาชีพอะไรก็ได้ที่เหมาะสม ส่วนความคิดเห็นเกี่ยวกับการใช้เสียงตามสายเพื่อปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ด้านอื่น ๆ พบว่าเกษตรกรร้อยละ 41 เสนอว่าควรให้ความรู้ทางด้านสุขภาพอนามัย รองลงไปเป็นด้านการปกครอง ด้านการศึกษา ตามลำดับ

ความต้องการสาระความรู้ด้านการเกษตรของเกษตรกร พบว่า เกษตรกรจำนวน ร้อยละ 48 เห็นว่าต้องการความรู้เรื่องการตลาดทางการเกษตร ส่วนเรื่องรองลงไปได้แก่ การกำจัดศัตรู-โรคพืช บัญ พันธุ์พืช การใช้สารเคมี การเก็บเกี่ยว ตามลำดับ และความต้องการ สาระความรู้ด้านอื่น ๆ ของเกษตรกร พบว่าส่วนใหญ่(กว่าร้อยละ 60)ไม่ต้องการความรู้ มี เกษตรกรร้อยละ 21 ที่ต้องการความรู้เรื่องเกี่ยวกับอนามัย

1.3 ข้อมูลเปรียบเทียบตามเขตการเกษตร

การศึกษาในครั้งนี้ได้แบ่งกลุ่มการศึกษาเป็น 2 กลุ่มตามลักษณะพื้นที่ทางการเกษตร คือ เขตเกษตรหนาแน่น และเขตเกษตรไม่หนาแน่น จากการเปรียบเทียบการดำเนินการเสี่ยง ตามสายและพฤติกรรมการรับฟังเสียงตามสายของเกษตรกร ผลการวิจัยพบว่า การดำเนินการเสี่ยงตามสายและโดยทั่วไปของสภาพการดำเนินการเสี่ยงตามสายของทั้ง 2 เขตการเกษตร ไม่ค่อยแตกต่างกัน ยกเว้นเรื่องช่วงเวลาจัดรายการ พบว่าหมู่บ้านในเขตเกษตรหนาแน่นนิยม จัดรายการช่วงเช้าและหัวค่ำ แต่หมู่บ้านในเขตเกษตรไม่หนาแน่นนิยมช่วงเช้าและเย็น ในขณะที่ เกษตรกรทั้ง 2 เขตรับฟังในช่วงเช้าและช่วงหัวค่ำเท่ากัน ส่วนข้อมูลเกี่ยวกับการเปิดรับสื่อมวลชน พบว่าเกษตรกรเขตเกษตรหนาแน่นฟังวิทยุหรืออ่านหนังสือพิมพ์จากมากกว่าจำนวนเกษตรกร เขตเกษตรไม่หนาแน่น แต่เกษตรกรเขตเกษตรไม่หนาแน่นฟังวิทยุในปริมาณที่สูงกว่า ส่วนสื่อวิทยุ โทรทัศน์ไม่แตกต่างกัน สำหรับข้อมูลพฤติกรรมการรับฟังเสียงตามสายนั้น พบว่าเกษตรกรใน เขตเกษตรหนาแน่นที่มีพฤติกรรมการรับฟังเสียงตามสาย คือเรื่อง "ฟังได้ชัดเจน" "ฟังอย่าง ตั้งใจ" "ความเข้าใจเรื่องที่ฟัง" "มีทัศนคติที่ดีต่อการกระจายเสียง" "ได้รับความรู้มากและนำ ความรู้ไปใช้ประโยชน์ได้มาก" พบว่ามีมากกว่าเกษตรกรจากเขตเกษตรไม่หนาแน่น

ความต้องการความรู้ของเกษตรกรส่วนใหญ่ต้องการความรู้ทางเกษตรมากกว่าด้านอื่น โดยเขตเกษตรหนาแน่นจะต้องการเรื่องทางเกษตรที่ซับซ้อนขึ้นในประเด็นของ การตลาดทาง เกษตร การกำจัดศัตรูพืช-โรคพืช ส่วนเขตเกษตรไม่หนาแน่นจะต้องการเรื่องพื้นฐานทางเกษตร อาทิ บัญ การตลาดทางเกษตร ซึ่งความต้องการความรู้เหล่านี้ น่าจะมีอิทธิพลจากสภาพแวดล้อมที่ เป็นอยู่ของเกษตรกรเป็นสำคัญ

1.4 สรุปผลการทดสอบสมมติฐาน

จากสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อทดสอบทางสถิติแล้วพบว่าได้รับการยอมรับ(ที่ระดับความเชื่อมั่นเกิน 95%) คือ

- (1) หมู่บ้านที่ได้รับการสนับสนุนข้อมูล-ข่าวสารจากองค์กรภายนอกสูง ประสิทธิภาพการดำเนินการเสียงตามสายในหมู่บ้านซึ่งประเมินผลโดยเจ้าหน้าที่ระดับตำบลนั้นจะสูงหรือดีตามไปด้วย
- (2) หมู่บ้านที่มีประสิทธิภาพการดำเนินการเสียงตามสายดี(ประเมินผลโดยเจ้าหน้าที่ระดับตำบล) ทิศน. คติของเกษตรกรที่มีต่อการกระจายเสียงตามสายจะดีเช่นกัน
- (3) หมู่บ้านที่มีประสิทธิภาพการดำเนินการเสียงตามสายดี(ประเมินผลโดยเจ้าหน้าที่ระดับตำบล) เกษตรกรผู้รับฟังจะได้รับความรู้ทั้งในเรื่องทั่วไปและเรื่องการเกษตรจากการรับฟังเสียงตามสายสูง รวมทั้งได้นำความรู้ในเรื่องทั่วไปและเรื่องการเกษตรที่ได้รับฟังนั้นไปใช้ประโยชน์ได้สูงอีกด้วย
- (4) เกษตรกรที่รับฟังเสียงตามสายได้ชัดเจนดี จะมีปริมาณการรับฟังเสียงตามสายที่สูงกว่าเกษตรกรที่รับฟังเสียงตามสายได้ไม่ชัดเจน
- (5) เกษตรกรผู้หญิงปฏิบัติภาระอื่น ๆ ไปพร้อมกับฟังเสียงตามสายมากกว่าเกษตรกรผู้ชาย
- (6) เกษตรกรผู้ชายตั้งใจรับฟังและเข้าใจเรื่องที่รับฟังจากเสียงตามสาย มากกว่าเกษตรกรผู้หญิง
- (7) เกษตรกรที่รับฟังเสียงตามสายได้ชัดเจนดี จะตั้งใจรับฟังเสียงตามสายสูงกว่าเกษตรกรที่รับฟังเสียงตามสายได้ไม่ชัดเจน
- (8) เกษตรกรที่มีฐานะดีเข้าใจเรื่องที่รับฟังจากเสียงตามสาย ได้ดีกว่าเกษตรกรที่มีฐานะปานกลางและฐานะไม่ดี
- (9) เกษตรกรที่มีสถานเป็นผู้นำ มีความคิดที่จะร่วมติ-ชมการกระจายเสียงตามสายบ่อยครั้งกว่าเกษตรกรที่ไม่มีสถานเป็นผู้นำ
- (10) เกษตรกรที่มีระดับการศึกษาสูง มีการนำเรื่องที่ฟังจากเสียงตามสายไปพูดคุยหรือแนะนำกับผู้อื่นบ่อยครั้งกว่าเกษตรกรที่มีระดับการศึกษาต่ำ
- (11) เกษตรกรที่มีฐานะปานกลาง มีการนำเรื่องที่ฟังจากเสียงตามสายไปพูดคุยหรือ

แนะนำกับผู้อื่นบ่อยครั้งกว่า เกษตรกรที่มีฐานะดีหรือฐานะไม่ดี

(12) เกษตรกรที่รับฟังเสียงตามสายอย่างชัดเจนดี จะมีทัศนคติที่ดีต่อการกระจายเสียงตามสายมากกว่าเกษตรกรที่รับฟังเสียงตามสายอย่างไม่ชัดเจน

(13) เกษตรกรผู้ชาย เป็นกลุ่มที่ได้รับความรู้เรื่องทั่วไปจากการรับฟังเสียงตามสาย และนำความรู้นั้นไปใช้ประโยชน์ มากกว่าเกษตรกรผู้หญิง

(14) เกษตรกรที่รับฟังเสียงตามสายได้ชัดเจนดี เป็นกลุ่มที่ได้รับความรู้เรื่องทั่วไปจากการรับฟังเสียงตามสายและนำความรู้นั้นไปใช้ประโยชน์ มากกว่าเกษตรกรที่รับฟังเสียงตามสายได้ไม่ชัดเจน

(15) เกษตรกรที่เปิดรับ(อ่าน)หนังสือพิมพ์ในปริมาณสูง เป็นกลุ่มที่ได้รับความรู้เรื่องทั่วไปจากการรับฟังเสียงตามสายและนำความรู้นั้นไปใช้ประโยชน์ มากกว่าเกษตรกรที่อ่านหนังสือพิมพ์ในปริมาณต่ำ

(16) เกษตรกรที่มีการศึกษาต่ำ เป็นกลุ่มที่ได้รับความรู้เกี่ยวกับการเกษตรจากการรับฟังเสียงตามสาย มากกว่าเกษตรกรที่มีการศึกษาสูง

(17) เกษตรกรที่เปิดรับสื่อวิทยุโทรทัศน์ในปริมาณต่ำ เป็นกลุ่มที่ได้รับความรู้เกี่ยวกับการเกษตรจากการรับฟังเสียงตามสาย มากกว่าเกษตรกรที่เปิดรับสื่อวิทยุโทรทัศน์ในปริมาณสูง

(18) เกษตรกรที่มีอายุไม่เกิน 40ปี เป็นกลุ่มที่นำความรู้เกี่ยวกับการเกษตรจากการรับฟังเสียงตามสายไปใช้ประโยชน์ มากกว่าเกษตรกรที่มีอายุเกิน 40ปี

(19) เกษตรกรที่เปิดรับสื่อ(อ่าน)หนังสือพิมพ์ในปริมาณสูง เป็นกลุ่มที่นำความรู้เกี่ยวกับการเกษตรจากการรับฟังเสียงตามสายไปใช้ประโยชน์

2. ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย

ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย แบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ 2.1 ส่วนที่เสนอแนะเพื่อการดำเนินงานเกี่ยวกับสื่อเสียงตามสาย และ 2.2 ส่วนที่เสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป ในส่วนที่เสนอแนะเพื่อการดำเนินงานเกี่ยวกับสื่อเสียงตามสาย แบ่งออกเป็นอีก 3 ส่วนย่อย คือ

2.1.1 ข้อเสนอแนะแนวทางการใช้และการดำเนินการสื่อเสียงตามสาย

2.1.2 ข้อเสนอแนะด้านนโยบายการส่งเสริมการเกษตรผ่านสื่อเสียงตามสาย

2.1.3 ข้อเสนอแนะทั่ว ๆ ไปสำหรับเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรและนักพัฒนาใน

ระดับหมู่บ้าน

2.1.1 ข้อเสนอแนะแนวทางน้การให้และการดำเนินการสื่อเสียงตามสาย

(1) จากการวิจัยนี้ พบว่าเกษตรกร 1 ใน 2 คนที่ฟังเสียงตามสาย มักมีการนำไปพูดคุยกับผู้อื่น (หน้า 67) แสดงว่าเสียงตามสายมีประโยชน์แก่ชาวบ้านในการเผยแพร่ข่าวสารและความรู้ อีกทั้งสามารถกระตุ้นกิจกรรมระหว่างชาวบ้านภายในชุมชนได้ ดังนั้นจึงควรสนับสนุนและมีการจัดตั้งสื่อเสียงตามสายที่มีคุณภาพให้ทั่วทุกหมู่บ้าน

(2) เสียงตามสายที่มีคุณภาพควรจะมีเสียงที่กระจายจากลำโพงอย่างชัดเจนเป็นสิ่งสำคัญ เพราะจากผลการวิจัยในหน้า 90 ถึง 111 ผู้ฟังที่ฟังได้ชัดเจนดีจะมีพฤติกรรมมารับฟังในหลาย ๆ ด้านที่ดีตามด้วย และจากข้อเสนอของผู้ดำเนินการฯ ที่กล่าวว่าปัญหาเกี่ยวกับเสียงที่ไม่มีคุณภาพเนื่องมาจากเครื่องที่ไม่ดีเป็นปัญหาสำคัญมาก ดังนั้นการแก้ปัญหาในเรื่องนี้จึงมีความจำเป็น การที่จะทำให้เสียงชัดเจนดีนั้น ควรจะต้องมีลำโพงที่เพียงพอตามขนาดของหมู่บ้าน และมีเครื่องขยายเสียงที่มีกำลังส่งเหมาะสมกับจำนวนลำโพง แม้ว่าส่วนใหญ่ประชาชนในชุมชนนั้นจะเป็นผู้จัดหาเครื่องมือต่าง ๆ แต่รัฐบาลก็ควรที่จะสนับสนุนทรัพยากรในด้านนี้ และการบำรุงรักษาในขนาดด้วย เจ้าหน้าที่ระดับตำบล อาจจะเสนอขอใช้งบประมาณจากโครงการ กสช. มาสนับสนุนกิจกรรมนี้ก็ได้

(3) การใช้ประโยชน์จากสื่อเสียงตามสาย พบว่าแต่ละหมู่บ้านกระจายเสียงประมาณเดือนละ 10 วัน วันละ 1-2 ครั้ง และครั้งละประมาณ 5-10 นาที (หน้า 48) ซึ่งดูเหมือนว่าจะมีการใช้ประโยชน์น้อยไป ควรให้ผู้ดำเนินการฯ และหรือกลุ่มประชาชน เจ้าหน้าที่พัฒนาในระดับตำบล มาใช้สื่อเสียงตามสายมากขึ้น โดยเฉพาะประชาชน หากมีการรวมกลุ่มและใช้ประโยชน์จากเสียงตามสาย จะทำให้การดำเนินการเสียงตามสายมีความมั่นคงและสม่ำเสมอ แต่ทั้งนี้ควรคำนึงถึงเรื่องค่าไฟฟ้าที่ผู้ดำเนินการฯ ต้องรับภาระด้วย อีกทั้งผู้ใหญ่บ้านมักเป็นผู้ดำเนินการฯ ด้วยทำให้มีส่วนทั้งการสนับสนุนและเป็นอุปสรรค ซึ่งก็ขึ้นอยู่กับแต่ละบุคคล ผู้ใหญ่บ้านสามารถช่วยให้เกิดการจัดตั้งเสียงตามสายได้รวดเร็ว แต่อาจจะคุมการเติบโตของเสียงตามสายได้ ดังนั้นการที่ผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้ดำเนินการฯ ด้วยจะมีข้อดีในแง่ส่งเสริมให้มีการจัดตั้งเสียงตามสาย หลังจากนั้นในด้านการดำเนินการฯ ควรมีกลุ่มประชาชนมาบริหาร

(4) ส่วนเรื่องช่วงเวลาที่เหมาะสมในการจัดรายการนั้น จากหน้า 48 ผู้ดำเนินการฯ นิยมเปิดในช่วงเช้า และช่วงหัวค่ำ ซึ่งสอดคล้องกับของผู้รับฟังอยู่แล้ว สำหรับในช่วงเย็น มีหมู่บ้านในเขตเกษตรไม่หนาแน่นได้เปิดในช่วงนี้บ้าง แต่เกษตรกรไม่ได้รับฟัง ดังนั้นช่วงเวลาในการจัดรายการที่เหมาะสมจึงควรได้มีการศึกษาถึงผู้รับว่าพร้อมในช่วงไหนบ้าง จากการ

วิจัยในหน้า 93 พบว่าเกษตรกรผู้หญิงมักจะปฏิบัติภารกิจระหว่างฟังเสียงตามสายมากกว่าเกษตรกรผู้ชาย อาจจะเป็นเพราะช่วงเช้าและเย็น ผู้หญิงจำเป็นต้องจัดเตรียมอาหารไปด้วย ดังนั้นช่วงเวลาที่เกษตรกรจัดเตรียมอาหารอาจไม่เหมาะสม หากมีการปรับเปลี่ยนได้ก็จะดี นอกจากนี้ต้องคำนึงถึงช่วงเวลาที่เกษตรกรนิยมเปิดรับการสื่อสารด้วย โดยเฉพาะสื่อวิทยุโทรทัศน์ซึ่งเกษตรกรนิยมมาก และรายการเกษตรทางวิทยุโทรทัศน์ที่เกษตรกรชอบมากกว่ารายการอื่นคือรายการข่าวเกษตรทางช่อง 7 (พรมล 2533 : 56) ซึ่งออกอากาศเวลา ประมาณ 05.30 - 06.00 น. และ 19.15 - 19.30 น. ดังนั้นช่วงเวลาที่เหมาะสมต่อการจัดรายการเสียงตามสาย ควรจะเป็นช่วงเช้า(ประมาณ 06.00 - 07.00 น.) ก่อนที่เกษตรกรออกไปทำงานในไร่ และช่วงหัวค่ำเวลาประมาณ 18.00 - 19.00 น.

(5) จากผลการวิจัยในหน้า 52 - 56 การสนับสนุนข่าวสารและข้อมูลจากองค์กรภายนอกยังมีปริมาณน้อยและไม่เพียงพอต่อความต้องการของผู้ดำเนินการฯ และจากผลการทดสอบสมมติฐานในหน้า 87 ที่พบว่าหมู่บ้านที่ได้รับข่าวสาร/ข้อมูลสูง คะแนนประเมินผลประสิทธิภาพของเสียงตามสายจะสูงตาม ดังนั้นการสนับสนุนข่าวสารและข้อมูลต่าง ๆ จึงมีความสำคัญต่อคุณภาพของเสียงตามสาย หน่วยงานต่าง ๆ นอกจากจะมีส่วนร่วมในการดำเนินการเสียงตามสายแล้ว ก็ควรจะสนับสนุนข่าวสารและข้อมูลที่เหมาะสมต่อพื้นที่นั้น ทั้งในเรื่องการพัฒนาศักยภาพความเป็นอยู่ และจิตใจ ต่อกลุ่มผู้ดำเนินการฯ และจากการวิจัย พบว่าผู้ดำเนินการฯ นิยมใช้เอกสารประเภทข่าวมากกว่าเอกสารประเภทความรู้และตีพิมพ์ความรู้ โดยเลือกข่าวสารที่ตนเองเห็นว่าเหมาะสมต่อชุมชนและหรือเข้าใจได้ง่าย ดังนั้นการสนับสนุนหรือเผยแพร่ข่าวสารผ่านสื่อเสียงตามสายจึงควรเน้นเนื้อหาที่ตรงต่อความต้องการและเหมาะสมต่อท้องถิ่นนั้น ๆ โดยอาจเสนอในรูปแบบข่าว หรือเอกสารความรู้สั้น ๆ ที่จัดพิมพ์เพียงหนึ่งหรือสองหน้าเท่านั้น ส่วนการใช้ตีพิมพ์ความรู้นั้น นอกจากจะคำนึงถึงเนื้อหาแล้ว ยังต้องพิจารณาถึงหมู่บ้านที่มีเครื่องพิมพ์อีกด้วย (มีรายละเอียดเพิ่มเติมอยู่ในข้อที่ 2)

(6) เมื่อเปรียบเทียบปริมาณการสนับสนุนข่าวสาร/ข้อมูลในแต่ละหน่วยงานในหน้า 54 - 55 จะพบว่าหน่วยงานเกษตรสนับสนุนข่าวสาร/ข้อมูลในปริมาณน้อย เอกสารประเภทข่าวหน่วยงานเกษตรสนับสนุนเพียงครึ่งหนึ่งของหน่วยงานสาธารณสุข เอกสารประเภทความรู้สนับสนุนเพียงร้อยละ 25 ของหมู่บ้านที่ศึกษา (12 หมู่บ้าน) และสนับสนุนตีพิมพ์ความรู้ร้อยละ 16.6 ของหมู่บ้านที่ศึกษา ซึ่งผู้ดำเนินการฯ เกือบทั้งหมดได้ระบุว่าได้รับข่าวสาร/ข้อมูลไม่เพียงพอ และจากผลการวิจัยในหน้า 71 ที่พบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่ได้รับความรู้ทางเกษตรจากเสียง

ตามสายน้อยถึงปานกลาง จึงเป็นเรื่องที่หน่วยงานเกษตรน่าจะเพิ่มปริมาณสนับสนุนข่าวสาร/ข้อมูล เพราะประชาชนส่วนใหญ่ในชนบทเป็นเกษตรกร อีกทั้งความรู้ในควรจะมีเหมาะสมต่อการนำไปใช้ประโยชน์ด้วย

(7) จากผลการวิจัยในหน้า 98 พบว่ากลุ่มบุคคลที่กล้าจะเข้าร่วมติ-ชมการดำเนินการเสียงตามสายคือเกษตรกรผู้นำ ดังนั้นเราอาจใช้ความคิดเห็นของเกษตรกรผู้นำมาประเมินการทำงาน และอาจจะสนับสนุนให้มาร่วมเป็นกลุ่มผู้ดำเนินการฯ เพื่อพัฒนาเสียงตามสายต่อไป

(8) ตามแนวความคิดในการวิจัยที่เสนอว่า ลักษณะส่วนบุคคลของเกษตรกรที่แตกต่างกัน สภาพพื้นที่การเกษตรที่แตกต่างกัน พฤติกรรมการรับฟังเสียงตามสายของเกษตรกรจะแตกต่างกัน ซึ่งจากการวิจัย ก็พบว่า มีหลายพฤติกรรมการรับฟังที่แตกต่างกันตามลักษณะส่วนบุคคลและสภาพพื้นที่การเกษตร แสดงว่าลักษณะส่วนบุคคล สิ่งแวดล้อมทางเศรษฐกิจ/สังคม และสภาพพื้นที่ในการประกอบอาชีพการเกษตรของผู้ฟัง ได้มีส่วนสำคัญต่อการรับฟังเสียงตามสาย ดังนั้นจึงควรที่จะคำนึงลักษณะดังกล่าว ก่อนที่จะวางแผนการใช้สื่อเสียงตามสาย

(9) สื่อเสียงตามสายเป็นสื่อที่ส่งสารแก่ผู้รับฟังโดยการได้ยินเท่านั้น ซึ่งอาจจะสร้างความเข้าใจได้ไม่เต็มที่นัก หากในการเผยแพร่ความรู้หรือต้องการเน้นความรู้ในบางเรื่องให้ผู้รับเกิดความเข้าใจ อาจจะใช้มวนวิตกต์จัดฉายให้ชมหลังจากที่ได้กระจายเสียงตามสายเพื่อบอกให้ทราบ และกระตุ้นความสนใจแล้ว

2.1.2 ข้อเสนอแนะด้านนโยบายการส่งเสริมการเกษตรผ่านสื่อเสียงตามสาย

จากผลการวิจัยในครั้งนี้ พบว่าการใช้ประโยชน์จากเสียงตามสายในการส่งเสริมการเกษตรยังอยู่ในระดับต่ำมาก จึงควรมีนโยบายในระดับกระทรวงและระดับภูมิภาคให้สนับสนุนการใช้สื่อเสียงตามสาย โดยมีวัตถุประสงค์ประชาสัมพันธ์และเผยแพร่ความรู้การเกษตรอย่างชัดเจน เพื่อให้มีแนวทางการใช้สื่อเสียงตามสายในการส่งเสริมการเกษตร นอกจากนี้ จากที่การวิจัยพบว่า การสนับสนุนข่าวสาร/ข้อมูลจากหน่วยงานรัฐบาล มีผลต่อประสิทธิภาพของเสียงตามสายในหมู่บ้าน ดังนั้นนโยบายดังกล่าวจึงควรมีแผนระดับจังหวัดและอำเภอในการสนับสนุนข่าวสาร/ข้อมูล ซึ่งอาจจะแบ่งการสนับสนุนข่าวสาร/ข้อมูลเป็นข่าวสารตามเหตุการณ์และข้อมูลเพื่อพัฒนาอาชีพความเป็นอยู่ โดยจัดส่งให้เหมาะสมทั้งเนื้อหา ปริมาณ และเวลา โดยเฉพาะความเหมาะสมในเรื่องเนื้อหาความรู้ ควรที่จะเป็นเรื่องที่สอดคล้องกับลักษณะการปลูกพืช

และหรือการเลี้ยงสัตว์ในท้องถิ่นนั้น รวมทั้งเป็นเรื่องที่ชาวบ้านต้องการ เพราะผู้ดำเนินการฯ ส่วนใหญ่เสนอว่า เนื้อหาที่เจ้าหน้าที่รัฐบาลสนับสนุนนั้นมักไม่ค่อยสอดคล้องกับในสภาพท้องถิ่น (อาจเป็นเพราะสื่อเผยแพร่บางอย่าง เช่น ตลับเทปความรู้ จุลสาร เอกสารคู่มือ เป็นต้น ผลิตมาจากส่วนกลางเป็นส่วนใหญ่ จึงมีลักษณะที่กว้างเกินไปหรือไม่สอดคล้องกับบางท้องถิ่น)

จากการที่พบว่าผู้ดำเนินการฯ ส่วนใหญ่นิยมใช้เอกสารประเภทข่าวสูงสุด (เพราะใช้ในการจัดรายการได้สะดวก) และเอกสารทุกประเภทก็ได้รับอย่างไม่เพียงพอ ดังนั้นการสนับสนุนข่าวสาร/ข้อมูลจึงควรมีปริมาณให้เพียงพอและกระจายไปในหมู่บ้านห่างไกลด้วย โดยจัดทำในลักษณะเอกสารแผ่นเดียวหรือน้อยแผ่น ซึ่งอาจเป็นข่าวตามเหตุการณ์หรือสาระความรู้ก็ได้ แต่ควรรวภาษาที่ง่ายต่อการเข้าใจของผู้ดำเนินการฯ และมีความกระชับ ส่วนการใช้ตลับเทปความรู้ ซึ่งมีค่าใช้จ่ายที่สูงกว่านั้น ควรกระจายศูนย์การผลิตไปตามภูมิภาคมากกว่าจะผลิตจากส่วนกลางที่เดียว เพราะการใช้ตลับเทปความรู้มีความยืดหยุ่นของเนื้อหาได้น้อย อีกทั้งตลับเทปความรู้จะให้ได้ผลเฉพาะหมู่บ้านที่มีเครื่องเล่นเทปเท่านั้น จึงควรพิจารณาเรื่องเนื้อหาที่สอดคล้องกับท้องถิ่นเป็นสำคัญ อาจจะทำเฉพาะบางเรื่องที่ต้องการเน้นและหรือต้องการกระตุ้นเกษตรกรในบางพื้นที่ ซึ่งอาจมีการหมุนเวียนหรือนำกลับมาบันทึกเนื้อหาใหม่ได้ และในนโยบายระดับภาคก็ควรที่จะมีการประเมินผลในแต่ละด้าน เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการเผยแพร่ความรู้ผ่านสื่อเสียงตามสาย เพราะเมื่อเปรียบเทียบสื่อเสียงตามสายตามกระบวนการยอมรับ (adoption process) แล้ว สื่อเสียงตามสายจะเป็นสื่อที่มีความเหมาะสมในการกระตุ้นให้เกษตรกรสนใจข่าวสารและการรับทราบข่าวสารได้ดี นอกจากนี้นโยบายต่าง ๆ ควรมีการประสานงานกับหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงสาธารณสุข และกระทรวงศึกษาธิการ เพราะความต้องการที่เกษตรกรระบุในการวิจัยนี้ ต้องการข่าวสารเกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่ในทุกด้าน เช่น เกษตร อนามัย การปกครอง ฯลฯ

2.1.3 ข้อเสนอแนะทั่ว ๆ ไปสำหรับเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรและนักพัฒนาในระดับหมู่บ้าน

(1) จากความคิดเห็นของผู้ดำเนินการฯ ในหน้า 59 ได้เสนอว่า ต้องการให้เจ้าหน้าที่รัฐบาลมาแนะนำช่วยเหลือ อีกทั้งสนับสนุนข่าวสาร/ข้อมูลต่าง ๆ และจากข้อเสนอของเกษตรกรบางคน (หน้า 76) ที่ต้องการให้เจ้าหน้าที่ส่งเสริมฯ มาพูดและแนะนำเรื่องการเกษตรผ่านเสียงตามสาย ดังนั้นเจ้าหน้าที่ส่งเสริมฯ จึงควรที่จะเข้าไปติดต่อกับผู้ดำเนินการฯ และใช้ประ

โยชน์จากสื่อเสียงตามสายเพื่อใช้ในการประชุมเกษตรกรและบอกเวลาเยี่ยมเยียน แจ้งข่าวการเกษตรทั่วไป แนะนำความรู้ทางเกษตรหรือเผยแพร่นวัตกรรม เป็นต้น ซึ่งจากสภาพทั่วไปเจ้าหน้าที่ส่งเสริมฯก็ได้เข้าไปใช้ประโยชน์จากสื่อเสียงตามสายอยู่บ้างแล้ว แต่ยังคงไม่เต็มที่ไม่ว่าถึงและขาดความต่อเนื่อง ในเรื่องนี้เจ้าหน้าที่ส่งเสริมฯควรที่จะต้องให้ความสำคัญและปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ โดยเกษตรตำบลอาจใช้โอกาสที่ทางราชการมีนโยบายให้มาพักที่บ้านพักเกษตรตำบลในหมู่บ้าน เข้าร่วมดำเนินการเสียงตามสายบ้าง เช่น มีรายการพบเกษตรกรตำบล เวลา 6.30 - 7.00 น. สัปดาห์ละ 1 วัน ขึ้นไป เพราะการจัดรายการได้เช่นนี้ตรงกับความต้องการและความต้องการของชาวบ้านได้มากกว่าการที่ผู้ใหญ่บ้าน(ผู้ดำเนินการฯ)นำเอกสารมาอ่านออกกระจายเสียง แต่ก็ควรคำนึงถึงค่าไฟฟ้าซึ่งผู้ดำเนินการฯมักจะต้องรับภาระด้วย หรือเจ้าหน้าที่ส่งเสริมฯอาจเสนอให้ใช้งบประมาณในส่วนของโครงการ กสช. มาเป็นค่าไฟฟ้า

(2) จากการที่ผู้ดำเนินการฯเสนอว่าต้องการให้เจ้าหน้าที่รัฐบาลมาช่วยเหลือและแก้ไขปัญเกี่ยวกับคุณภาพเสียงที่ไม่ดี หากเจ้าหน้าที่ส่งเสริมฯสามารถที่จะแนะนำในเรื่องการจัดรายการที่ดีและเทคนิคการใช้/การซ่อมแซมเครื่องขยายเสียงและลำโพง เพื่อให้เสียงที่กระจายออกมามีคุณภาพชัดเจน ก็จะเป็นสิ่งที่ดีมาก หรือในส่วกลางจะจัดทำคู่มือที่เกี่ยวกับการดูแลบำรุงรักษาเครื่องมืออุปกรณ์ของเสียงตามสาย ตลอดจนความรู้ในเรื่องการจัดรายการเสียงตามสาย โดยเน้นภาพประกอบและง่ายต่อการทำความเข้าใจ

(3) จากความคิดเห็นของเกษตรกร เกี่ยวกับการปรับปรุงอาชีพการเกษตร โดยใช้เสียงตามสาย ซึ่งส่วนใหญ่ได้เสนอว่า ควรมีการให้ความรู้ทางเกษตรที่เหมาะสมกับสภาพการเกษตรภายในหมู่บ้าน ดังนั้นเนื้อหาที่เจ้าหน้าที่ส่งเสริมฯจะนำไปเผยแพร่จึงควรเป็นเรื่องที่เหมาะสมกับสภาพการเกษตรหรือการประกอบอาชีพในท้องถิ่น หากต้องการจะส่งเสริมในเรื่องใหม่ก็ควรคำนึงในความยาก-ง่ายและความต้องการของเกษตรกร เพราะเกษตรกรที่อาศัยในสภาพพื้นที่ทางการเกษตรที่แตกต่างกันก็อาจมีความต้องการสาระความรู้ที่แตกต่างกันได้ จากผลการวิจัยในหน้า 77 และ 83 พบว่าเกษตรกรต้องการความรู้ทางเกษตรมาก ส่วนเรื่องอื่น ๆ ต้องการน้อยกว่า และเกษตรกรจากเขตเกษตรหนาแน่นมีความต้องการความรู้ในเรื่องการกำจัดศัตรู-โรคพืชและการตลาดการเกษตรสูงสุด รองลงมาได้แก่ เรื่องบัญชี การให้สารเคมี ตามลำดับ ส่วนเกษตรกรจากเขตไม่หนาแน่นจะต้องการความรู้ที่เป็นเรื่องพื้นฐานมากกว่า คือเรื่องการใช้บัญชีสูงสุด รองลงมาได้แก่ การตลาดทางเกษตร พันธุ์พืช การกำจัดศัตรู-โรคพืช ตามลำดับ

(4) หากว่าเจ้าหน้าที่ส่งเสริมฯไม่ได้พูดหรือจัดรายการผ่านสื่อเสียงตามสาย

เอง ก็ควรที่จะใช้เอกสารเผยแพร่หรือตลับเทปความรู้ โดยให้ผู้ดำเนินการฯ เป็นผู้นำไปจัดรายการ จากผลการวิจัยในหน้า 52 - 56 พบว่าผู้ดำเนินการฯ นิยมใช้เอกสารที่มีจำนวนแผ่นไม่มากนักและเนื้อหาที่ไม่ยากนัก ส่วนการใช้ตลับเทปความรู้ที่ผู้ดำเนินการฯ มีการนำมาใช้น้อยครั้ง หากเจ้าหน้าที่ส่งเสริมฯ จำเป็นที่จะต้องใช้ตลับเทปความรู้ ก็ควรคำนึงว่าผู้ดำเนินการฯ มีเครื่องเล่นเทปด้วยหรือเปล่าและควรบันทึกเนื้อหาเป็นตอน ๆ ละไม่เกิน 10 - 15 นาที และถ้ามีการติดตามว่า ผู้ดำเนินการฯ ได้นำตลับเทปความรู้นั้นไปใช้จัดรายการด้วยหรือไม่ก็จะเป็นสิ่งที่ดีมากกว่ารวมทั้งการนำตลับเทปนั้นไปใช้ในหมู่บ้านอื่นหรือ ไปบันทึกเรื่องอื่นแล้วจึงนำไปเผยแพร่ แม้ว่าเจ้าหน้าที่ส่งเสริมฯ จะไม่ได้รับตลับเทปความรู้หรือ เอกสารความรู้จากส่วนกลาง ก็หน้าที่จะเขียนข่าวแทน

(5) จากผลการวิจัยที่พบว่าลักษณะส่วนบุคคลของเกษตรกร มีผลต่อพฤติกรรมการรับฟังเสียงตามสาย ดังนั้นเจ้าหน้าที่ส่งเสริมฯ จึงควรพิจารณาถึงลักษณะกลุ่มเป้าหมายด้วยว่าจะส่งเสริมชาวบ้านกลุ่มไหน วิทยุใด การเลือกเนื้อหาที่จะเผยแพร่ก็อาจจะแตกต่างกัน นอกจากนี้เจ้าหน้าที่ส่งเสริมฯ ควรต้องเข้าใจว่าสื่อเสียงตามสายเป็นเพียงสื่อหนึ่งที่มีความเหมาะสมต่อการกระตุ้นให้เกษตรกรรับทราบข่าวสาร (awareness) การที่จะให้เกษตรกรมีการยอมรับนวัตกรรมได้นั้น เจ้าหน้าที่ส่งเสริมฯ เองจำเป็นต้องมีการส่งเสริมเป็นรายบุคคลและหรือใช้ยุทธวิธีอื่น ใช้สื่ออื่นมาประสมกันด้วย อาทิ ใช้ม้วนวิดีโอที่คนจัดฉาย ใช้แผ่นโปสเตอร์ความรู้

(6) จากข้อเสนอของผู้ดำเนินการฯ ที่ต้องการให้เจ้าหน้าที่รัฐบาลมาแนะนำและช่วยเหลือ เจ้าหน้าที่ส่งเสริมฯ นอกจากจะเข้าไปช่วยเหลือแล้ว การประสานกันระหว่างกลุ่มเจ้าหน้าที่ส่งเสริมฯ เพื่อให้มีการใช้สื่อเสียงตามสายอย่างมีประสิทธิภาพและทำให้มีความสอดคล้องในการปฏิบัติงานของทุก ๆ ฝ่าย นอกจากนี้อาจจะมีการพัฒนากลุ่มผู้ดำเนินการฯ ให้มีคุณภาพ เช่น จัดฝึกอบรม เป็นต้น

2.2 ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

การวิจัยในเรื่องนี้ เป็นการวิจัยที่มีกรอบแนวความคิดที่กว้างมาก ผลการวิจัยคงจะมีประโยชน์ตามควรและเพิ่มเติมจากผลการวิจัยเกี่ยวกับสื่อเสียงอื่น ๆ บ้าง ผู้วิจัยมีความเห็นว่าจะได้มีการศึกษาวิจัยในเรื่องนี้เพิ่มเติมในด้านอื่นหรือในเชิงลึกด้วย เพื่อความสมบูรณ์ในเชิงวิชาการสื่อสารเพื่อการพัฒนา ได้แก่

(1) ควรจะมีการศึกษาเฉพาะสถานการณ์ดำเนินการเสียงตามสายของผู้ดำเนินการฯ รวมไปถึงทัศนคติต่าง ๆ ของผู้ดำเนินการฯ เนื่องจากผู้ดำเนินการฯ เป็นบุคคลที่มีความสำคัญต่อสื่อนี้มาก เพื่อจะทำให้ทราบความสัมพันธ์ระหว่างสภาพส่วนบุคคลของผู้ดำเนินการฯ กับประสิทธิภาพของการดำเนินการเสียงตามสาย

(2) การวิจัยในครั้งนี้ได้มองสื่อเสียงตามสายเป็นศูนย์กลาง แล้วนำสื่อมวลชนอื่นและระบบสังคมมาประกอบ ทำให้อาจมีความผิดพลาดจากความเป็นจริงทางเหตุผล ผู้วิจัยเห็นว่าควรมีการศึกษาในลักษณะที่มอง โครงสร้างหรือระบบสังคมเป็นหลัก สื่อมวลชนอื่นและสื่อเสียงตามสายเป็นสิ่งประกอบในโครงสร้างนั้น เพื่อจะได้ผลการศึกษาที่สอดคล้องกับความเป็นจริงทางเหตุผล

(3) จากผลการวิจัยเกี่ยวกับสื่อเสียงตามสายทำให้ทราบว่าสื่อเสียงตามสายมีผลดีในเรื่องการเสนอข่าวสารให้ผู้รับได้ทราบและกระตุ้นความสนใจในข่าวสาร น่าที่จะมีการศึกษาต่อถึงประสิทธิภาพของสื่อเสียงตามสายที่มีต่อการยอมรับ (adoption) ในข่าวสารหรือนวกรรมของผู้รับฟังบ้าง อาจจะศึกษาเปรียบเทียบกับสื่ออื่น อาทิ สื่อบุคคล ก็ได้ หรือศึกษาถึงประเด็นพฤติกรรมของเกษตรกรภายหลังการยอมรับจากสื่อเสียงตามสายแล้ว

(4) ควรจะมีการศึกษาเชิงทดลอง เปรียบเทียบการดำเนินการและการรับฟังของผู้รับระหว่างเสียงตามสายในพื้นที่ล้าหลังกับพื้นที่ที่มีความเป็นเมืองสูงกว่า แม้การวิจัยในครั้งนี้จะเปรียบเทียบระหว่างเขตเกษตรหนาแน่นกับเขตเกษตรไม่หนาแน่นแล้วก็ตาม แต่ก็ควรที่จะศึกษาเพิ่มเติมด้วย หรือศึกษาเปรียบเทียบเสียงตามสายทุกหมู่บ้านใน 1 ตำบล เพื่อทราบความแตกต่างระหว่างเสียงตามสายที่ดีและไม่ดี หรือศึกษาเปรียบเทียบระหว่างหมู่บ้านหลักในการส่งเสริมการเกษตรกับหมู่บ้านทั่วไป